

УДК 336.71

СТРАТЕГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Атюшкіна В.В., Бурко Я.В.

STRATEGIC PROVIDING OF ENTERPRISES INNOVATIVE DEVELOPMENT AT REGIONAL LEVEL

Atiushkina V.V., Burko Y.V.

Стаття присвячена дослідженню проблем інноваційного розвитку на регіональному рівні з урахуванням соціально-економічної ситуації, можливостей її поліпшення та подолання наявних проблем. Проаналізовано причини низької інноваційної активності підприємств, проблеми малого бізнесу та шляхи їх вирішення за умов державної підтримки та координації інвестиційних запитів та ресурсів. Здійснено визначення інституційних умов, перспектив та перешкод у формуванні регіональних інноваційних систем в Україні. Проаналізовано світовий досвід застосування дієвих програм підвищення інноваційної активності підприємств регіону. Запропоновано удосконалення механізму залучення інвестицій в регіони за допомогою створення регіональної структури сприяння інвестиціям.

Ключові слова: інновації, стратегія, регіон, малий бізнес, розвиток, структура.

Вступ. Значення інноваційної складової потенціалу окремих регіонів, який є основою для реалізації завдань соціально-економічного розвитку країни, неможливо перебільшити. Ефективний соціально-економічний розвиток країни не може реалізовуватися без інтеграції її територіальних утворень в єдиний макроекономічний та соціальний простір. Сучасні економічні та політичні виклики вимагають, що регіон як суб'єкт є одним із головних учасників соціально-економічних перетворень. Інноваційний розвиток регіону тісно пов'язаний як з його соціально-економічним станом та нагальними в ньому проблемами, так і наявними або потенціальними фінансово-інвестиційними можливостями.

В сучасних умовах проблема інноваційного розвитку регіону передбачає розробку національної інноваційної системи (НІС), яка базується на регіональних інноваційних системах (РІС), застосуванні стратегічного планування в регулюванні інновацій-

ної діяльності регіону з урахуванням необхідності інвестиційної підтримки вимог державної стратегії регіонального розвитку. У відповідності до настанов «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» на сьогодні державна регіональна політика в Україні як ніколи вимагає координації її цілей та заходів з пріоритетами галузевих політик, зокрема у сфері інноваційної діяльності, що потребує визначення проблем розвитку інноваційної діяльності та оптимізації їхнього вирішення, враховуючи можливості удосконалення механізму залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіону [2].

Питанням розробки національної та регіональних інноваційних систем присвячені роботи багатьох українських вчених, таких як І.Бойко, О.Поручник, О. Коваленко, К. Федулова, А. Шичкова, В. Гузир, В. Іванов, Д.Чуб та ін. У своїх роботах вони аналізують напрацювання і досвід зарубіжних фахівців з концептуальних питань інноваційних систем. Серед них К. Фрімен, Б. Лундвалл, Р. Нельсон. Дослідження теоретичних основ функціонування регіональних інноваційних систем, переважно в контексті аналізу сутності, структури й механізмів дії національних інноваційних систем на прикладі окремих держав, здійснено в роботах зарубіжних і вітчизняних вчених: Б. Ашейма, А. Ісаксена, Ф. Тьодлінга, Р. Жертлера, Дж. Хауельса, Х. Брачика, Р. Хайденрайха, Л. Антонюка, С. Варналія, В. Чужикова та ін. У той же час слід зазначити необхідність детального вивчення та обґрунтування механізмів дії інноваційної системи на регіональному рівні з урахуванням соціально-економічної ситуації, можливостей залучення інвестицій та подолання наявних проблем.

Метою статті є визначення можливостей та перешкод у формуванні регіональних інноваційних

систем в Україні за умов удосконалення інституційного забезпечення інвестиційного механізму на рівні регіону.

Завданнями дослідження є визначення проблем розвитку інноваційної діяльності підприємств на регіональному рівні та шляхів їх вирішення за умов державної підтримки та координації інвестиційних запитів та ресурсів, здійснення підтримки інвестиційних проектів на всіх етапах, швидкого реагування на зміни інвестиційних потреб.

Викладення основного матеріалу та результатів дослідження. Інноваційна діяльність українських підприємств характеризується низькою активністю, що пояснюється, з одного боку, недостатнім рівнем фінансування сфери НДДКР як з приватних, так і державних джерел; нерозвиненістю венчурного механізму підтримки програм інноваційного розвитку; слабкою взаємодією приватного і державного секторів з реалізації перспективних науково-технічних проектів. З іншого боку, причинами такого незадовільного становища є технічне, технологічне та економічне становище підприємств, проблеми малого і великого бізнесу, науково-дослідних організацій.

Щорічні фінансові витрати промислових підприємств Луганської області за інноваційними напрямками за останні роки становлять близько 330 млн. грн., в т.ч. витрати на дослідження і розробки - близько 14 млн. грн. [2]. При цьому більше 80% від останньої суми витрачаються підприємствами на НДДКР, виконані власними силами, і тільки близько 1% коштів спрямовуються на оплату послуг науковим установам. Це прямо свідчить про те, що майже нічого технологічно нового цими підприємствами не створюється, а гроші витрачаються в основному на поточні виробничі потреби. Привертають увагу також дані про витрати підприємств на придбання об'єктів інтелектуальної власності - ці витрати знизилися за останні роки з 20 до 5,7 % сумарних витрат на інноваційну діяльність. Домінуюча стаття інноваційних витрат - це придбання обладнання - близько 50%. Тобто, більшість промислових підприємств Луганщини взагалі не орієнтуються на суттєву технологічну модернізацію і виведення на ринок нової продукції. Їх задовольняє можливість підтримувати прийнятний рівень прибутковості (як правило, невеликий) за рахунок використання більш-менш ще надійної техніки і технології вчорашнього дня, яку досить легко придбати.

Серед основних причин, що спонукають підприємців до такої пасивної поведінки, - відсутність справжньої конкуренції на внутрішньому ринку та ще низький в цілому технологічний рівень вітчизняного виробництва порівняно з кращим світовим. Саме останній фактор дає підприємствам згадану вище можливість підтримувати і потроху підвищувати технологічний рівень виробництва, не ризикуючи і не витрачаючись серйозно на якісну модерні-

зацію (так звана імітаційна інноваційна стратегія). Істотний негативний вплив на інноваційну активність промисловості має також недосконала фінансова система (висока ціна кредитних ресурсів, труднощі з поверненням ПДВ, практична відсутність фондового ринку тощо). Значну підтримку підприємствам області може надати активізація виробничих зв'язків між великими (середніми) підприємствами-виробниками кінцевої продукції і малими підприємствами або фірмами, які можуть виробляти і постачати замовникам комплектуючі або проміжні продукти, надавати ті чи інші (наприклад, інжинірингові) послуги. Оскільки саме малий і середній бізнес, на думку фахівців у цьому питанні, є домінуючим чинником розвитку інноваційних процесів, поряд з локальними альянсами вчених, підприємців та структур державної влади [3].

Загальновідомо, що малий технологічний бізнес є одним з найбільш активних учасників інноваційних економік західного типу і одним з найпопулярніших об'єктів інвестування. Але це так лише для прикладів розвинених економік, у першу чергу економіки постіндустріального типу. У традиційних економіках, в яких переважають низько технологічні сектори виробництва і послуг, малий бізнес в більшості своїй теж концентрується у цих секторах (обслуговує їх) і внаслідок цього не є інноваційним, а досить консервативним економічним суб'єктом. Перспективним у напрямку розв'язання цих проблем вважається сприяння розвитку промислових (коопераційних) зв'язків між вже існуючими великими і малими виробництвами, так і підтримка розробки та виробництва нових продуктів (вихід на нові ринки) або трансферу технологій. Практичне втілення такої кооперації, підтримки малого і середнього технологічного бізнесу в регіоні забезпечують, наприклад, субконтрактні відносини. З іншого боку, регіональна інноваційна система повинна забезпечити ефективність зв'язків між тими, хто генерує нові знання, і тими, хто може їх застосувати з користю. На підтвердження цього європейський досвід надає результати успішного застосування низки програм, зокрема: «Трансфер успішних прикладів між великими підприємствами та МСП - малими і середніми підприємствами» (програма є формою організації партнерства та моніторингу для МСП, в рамках якої великі підприємства підтримують МСП у процесі їх розвитку; реалізована в Бельгії); «Створення мережі взаємозв'язків малих і великих підприємств, налагодження спільних виробничих зв'язків» (програма орієнтована на налагодження взаємозв'язків між малими, середніми і великими підприємствами. Головною ідеєю проектів, реалізованих у рамках даної дії, є створення потенціалу місцевих МСП і включення їх у великі міжнародні підприємства у ролі субпідрядників; реалізована в Угорщині).

Можна виділити два основних напрямки коопераційної взаємодії малих і великих промислових підприємств:

- використання ресурсів і можливостей великих промислових підприємств малими і середніми підприємствами для розробки і виробництва власної продукції (потік замовлень «від малого підприємства - до великого»). Цей підхід у використанні коопераційних зв'язків найбільшою мірою використовується малими підприємствами першої групи (виробниками продукції, призначеної для кінцевого споживача).

- розміщення великими підприємствами коопераційних замовлень і поступове включення малих і середніх підприємств у виробничі ланцюжки великих підприємств (потік замовлень «від великого підприємства - до малого»). Цей напрямок виробничої кооперації можна вважати найбільш доцільним з точки зору переходу великих підприємств до субконтрактної моделі виробництва.

Учасники інформаційної системи субконтрактації встановлюють господарські відносини між собою, виходячи з власних інтересів і можливостей. Так, на замовлення Департаменту промисловості та розвитку підприємництва виконавчого органу Київської міської ради створена інформаційна система формування баз даних промислового і наукового комплексів м. Києва, яка сприяє пошуку промислової продукції для міжвиробничої кооперації [4]. Європейська глобальна мережа підприємств Enterprise Europe Network об'єднує 580 організацій-учасниць, які сприяють розвитку підприємництва в 50 країнах світу. Ця мережа представляє собою інтернет-ресурс, аналог «золотих сторінок», де підприємці можуть розміщувати інформацію про себе. Головне завдання програми - допомогти підприємствам вийти на ринки ЄС та інших країн, а також знайти партнерів по бізнесу та інвестиціям. Приєднання до програми коштує близько 100 євро, якщо щорічний оборот замовника до 2 млн. євро.

Однак однієї тільки інформації для забезпечення взаємодії і запуску виробничих процесів, подальшого інноваційного розвитку підприємств недостатньо. Для того, щоб підтримка інноваційних проєктів була інтегрованою в систему планування, бюджетування та моніторингу на рівні області та відповідних районів, для координації інвестиційних потреб та ресурсів, швидкого реагування на нагальні інвестиційні запити доцільним є створення на регіональному рівні структури, підпорядкованої представницькому органу місцевого самоврядування - обласній раді.

Інтегрований підхід до формування і реалізації державної регіональної політики, визначений у «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [1], передбачає у секторальному (галузевому) напрямку стратегії «забезпечення ефективною спеціалізацією регіонів з пріоритетним вико-

ристанням власного ресурсного потенціалу»; у територіальному (просторовому) – «досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвиток міжрегіонального співробітництва». На перший план виходять питання ресурсного та організаційного забезпечення виконання стратегічних настанов. Передбачається, що підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів здійснюватиметься, насамперед, шляхом виконання таких завдань: удосконалення механізму банківського кредитування проєктів регіонального розвитку – іпотечного кредитування, відкриття кредитних ліній, надання пільгових середньострокових та довгострокових кредитів, створення в регіонах ринку цінних паперів, розміщення облігацій місцевих позик та реалізація за рахунок залучених коштів проєктів регіонального розвитку; створення умов для розвитку міжрегіональної та міжнародної кооперації з реалізації інвестиційних проєктів, у тому числі в рамках державно-приватного партнерства; інституційного забезпечення реалізації Стратегії, яке передбачає державну підтримку та стимулювання взаємодії органів місцевого самоврядування різних територіальних рівнів

Фінансове забезпечення реалізації стратегії регіонального розвитку можливе значною мірою за рахунок удосконалення механізму залучення і використання міжнародної технічної допомоги та фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій для підтримки регіонального розвитку.

Такі ініціативи повинні бути підтримані місцевими органами влади і передбачені в Програмі інноваційного розвитку економіки області. Результати аналізу проблем і перспектив виробничого сектора, в свою чергу, можуть стати основою для розробки і реалізації спеціальної обласної Програми розвитку малого інноваційного бізнесу, метою якої має бути як сприяння розвитку промислових (коопераційних) зв'язків між вже існуючими великими і малими виробництвами, так і підтримка розробки та виробництва нових продуктів (вихід на нові ринки) або трансферу технологій [5].

Для соціально-економічного та регіонального розвитку України важливу роль відіграє міжнародна технічна допомога (МТД) та ресурси міжнародних фінансових організацій як допоміжний інструменту реалізації системних та інвестиційних проєктів на регіональному рівні. Більшість проєктів МТД діють на засадах співфінансування на їх виконання, а також необхідних консультацій та тренінгу. Наприклад, в Луганській області зареєстровано проєкт «Розвиток громад» з середніми витратами на 1 добровольця 34 800 дол. США, донором є уряд США через Корпус Миру США, реципієнтом - Українські неурядові та благодійні організації, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, Мінекономрозвитку України; «Програму лідерства, сприяння експорту, залучення інвестицій та

розвитку» з бюджетом у 150 млн. дол. США, донором є уряд США через Агентство США з міжнародного розвитку, реципієнтом - Мінекономрозвитку України [6].

Факторами позитивного впливу залучення МТД, окрім безпосередньо фінансування проектів (насамперед з охорони здоров'я, енергетики, навколишнього середовища, комунального водопостачання та транспорту) є [7]:

- мультиплікаційний ефект в економіці міста чи регіону та збільшення створеного національного продукту. Мультиплікаційний ефект пов'язаний з тим, що реалізація проектів відтворення базової соціальної та комунальної інфраструктури та послуг, а також удосконалення умов життя передбачає придбання матеріалів, послуг, здійснення робіт тощо через місцеві тендерні комітети в області шляхом проведення конкурсів. В разі потреби для реалізації проекту в унікальному, ексклюзивному обладнанні, виробках, технологіях і т. і. може ініціюватися новий інвестиційний проект;

- підвищення кваліфікації працівників, що приводить до удосконалення якості пропозиції на ринку праці.

- бюджетні надходження (враховуючи мультиплікаційний ефект).

Реєстрація регіональних інвестиційних запитів (потреб) у єдиному реєстрі («єдиному вікні») надасть можливість проводити відповідний моніторинг та аналіз для прийняття рішень, що стосуються державного регулювання у сфері інноваційної, інвестиційної діяльності, а також сприятиме впровадженню інвестиційних проектів різної спрямованості. Завданнями єдиного реєстру є сприяння підвищенню інвестиційної привабливості регіону; сприяння залученню недержавних інвестицій для забезпечення розвитку державно-приватного партнерства; підвищення ефективності механізму надання державної підтримки реалізації інвестиційних та інноваційних проектів; сприяння використанню у повному обсязі наявних трудових, сировинних, наукових ресурсів та виробничих потужностей регіону.

До функцій інституції має відноситися підготовка до інвестування: акумулювання інформації за інвестиційними потребами та ресурсами; пошук оптимальних варіантів реалізації проектів; підготовка тендерних вимог, пошук потенційних постачальників; підбір необхідних ділянок і споруд; організація візитів (за вимогою інвестора). На етапі реалізації інвестицій: підтримка при адміністративних процедурах (реєстрація, ліцензія, сертифікати); підтримка в питаннях оподаткування, бухгалтерського обліку, митних процедурах; сприяння в пошуку та виборі проектних і будівельних організацій; організація пошуку та підборі персоналу, отримання дозволів на працевлаштування; підтримка в проведенні переговорів, перекладів. На етапі після інвестиційної підтримки: врегулювання проблемних питань між інвес-

торами та органами місцевої влади; сприяння в питаннях отримання віз та дозволів на працевлаштування; підтримка з питань формування громадської думки; консалтингові послуги.

Висновки. Складна економічна ситуація в Україні вимагає використання насамперед внутрішніх можливостей регіонів у побудові життєздатної інноваційної системи. Основою цього процесу має бути стабільна прибуткова діяльність суб'єктів підприємництва різних організаційних форм та розмірів. Дієвими шляхами підвищення інноваційної активності підприємств регіону може бути використання можливостей їх взаємовигідної співпраці на основі субконтрактних відносин; участь у програмах трансферу наукових знань, розробок, інноваційних продуктів і технологій; застосування позитивного європейського досвіду у програмах організації партнерства та моніторингу для малих та середніх (великих) підприємств. На сьогоднішній день в нашій державі існує проблема недостатнього використання інвестиційного потенціалу, яка пов'язана із політичною нестабільністю, надмірним втручанням держави у регулювання іноземних інвестицій, постійними змінами у чинному законодавстві, відсутністю в Україні єдиного центрального органу з питань державного управління іноземного інвестування, недостатнім розвитком малого та середнього підприємництва. В якості складової інституціонального забезпечення розвитку регіональної інноваційної системи доцільною вбачається організаційна структура, яка матиме можливість спрощення практичного поєднання інноваційних, виробничих потреб підприємств з інвестиційними ресурсами, як місцевого рівня, так і коштів міжнародних урядів, фондів, організацій. Створення регіональної структури сприяння інвестиціям має забезпечити координацію та організацію інвестиційних процесів в регіоні, поєднання інвестиційних потреб та ресурсів, що матиме мультиплікаційний ефект в економіці та опосередковано сприятиме підвищенню інвестиційного іміджу регіону.

Л і т е р а т у р а

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>
2. Атюшкіна В. В. Проблеми розвитку інноваційної діяльності: регіональний аспект / В. В. Атюшкіна // Наукові вісті Дніпровського університету. – 2014. – № 11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdu_2014_11_3.pdf.
3. Бойко І. В. Национальная инновационная политика: из мирового опыта / И. В. Бойко // Инновации. – 2002. – № 4. – С. 28–31.
4. Інформаційна система формування баз даних промислового і наукового комплексів м. Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ispn.kievcity.gov.ua/About.aspx>
5. План заходів на 2015 – 2017 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020

року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-п>

6. Перелік діючих проектів міжнародної технічної допомоги, що реалізуються в Україні та пройшли державну реєстрацію (перереєстрацію) у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&tag=Investitsiino-innovatsiinaPolitika>
7. Бюджетна підтримка ЄС в Україні / Під заг.ред. Н. Старостенко. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2014. – 60 с.

References

1. The state strategy of regional development until 2020. Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п> (Ukr)
2. Atiushkina V. V. Naukovi visti Daliv'skogo universitetu. 2014. no 11. Access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdu_2014_11_3.pdf. (Ukr)
3. Bojko I. V. Innovacii. 2002. no.4. P. 28–31. (Rus)
4. The information system of databases formation of scientific and industrial complexes in Kyiv. Access: <http://ispn.kievcity.gov.ua/About.aspx> (Ukr)
5. The plan of measures for 2015-2017 on implementation of the State strategy of regional development until 2020. Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-п> (Ukr)
6. A register current international technical assistance projects, which are implemented in Ukraine and have passed the state registration (re-registration) in the Ministry of economic development and trade of Ukraine. Access: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&tag=Investitsiino-innovatsiinaPolitika> (Ukr)
7. Budget support of the EU in Ukraine. Kiev. 2014. P. 60. (Ukr)

Атюшкіна В.В., Бурко Я.В. Стратегическое обеспечение инновационного развития предприятия на региональном уровне

Статья посвящена исследованию проблем инновационного развития на региональном уровне с учетом социально-экономической ситуации, возможностей ее улучшения и преодоления имеющихся проблем. Проанализированы причины низкой инновационной активности предприятий, проблемы малого бизнеса и пути их решения в условиях государственной поддержки и координации инвестиционных запросов и ресурсов. Осуществлено определение институциональных условий, перспектив и препятствий в формировании региональных

инновационных систем в Украине. Проанализирован мировой опыт применения действенных программ повышения инновационной активности предприятий региона. Предложено усовершенствование механизма привлечения инвестиций в регионы посредством создания региональной структуры содействия инвестициям.

Ключевые слова: инновации, стратегия, регион, малый бизнес, развитие, структура.

Atiushkina V.V., Burko Y.V. Strategic providing of enterprises innovative development at regional level

The purpose of this article is to identify opportunities and obstacles in the formation of regional innovation systems in Ukraine in terms of improving the institutional investment mechanism for the region. The research task is to identify issues of development of innovative activity of the enterprises at the regional level and their solutions in terms of public support and coordination of investment requests and resources, implementation support of investment projects at all stages, quickly responding to changing investment needs.

As effective ways of increase of innovative activity of enterprises in the region can be the using of opportunities of mutually beneficial cooperation on the basis of subcontracting relations; participation in the programs of the transfer of scientific knowledge, developments, innovative products and technologies; the application of positive European experience in the organization's programs, partnerships and monitoring to small and medium-sized (large) enterprises.

Organizational structure is proposed as part of the institutional development of the regional innovation system. It provides the possibility of simplifying the practical combination of innovation, the production needs of enterprises with investment resources, both local and international governments, foundations, and organizations. Creating a regional structure to promote investment could ensure coordination and organization of investment processes in the region, the combination of investment requirements and resources. It will have a multiplier effect in the economy and indirectly contribute to the improvement of the investment image of the region.

Keywords: innovation, strategy, region, small business, development, structure.

Атюшкіна В.В. – к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва, СНУ ім. Володимира Даля.

Бурко Я.В. – к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва, СНУ ім. Володимира Даля.

Рецензент: д.т.н., д.е.н., професор **Рамазанов С.К.**

Стаття подана 30.11.2016